

Salat Levente

A könnyített honosítás látható és várható következményeiről Válaszok a *Magyar Kisebbség* kérdéseire

Előjáróban fontosnak tartom leszögezni, hogy a *Magyar Kisebbség* szerkesztősége által – egy egyébként dicséretes kezdeményezés keretében – feltett kérdéseket nem tartom szerencséseknek, két okra visszavezethetően. Az egyik az, hogy a megfogalmazott kérdések egy jelentős részének a viszonylatában meglehetősen egyértelmű válaszok állnak rendelkezésre az időközben elvégzett közvélemény-kutatások eredményeinek az alapján, legközvetlenebbül a Kiss Tamás és Barna Gergő által jegyzett, *Erdélyi magyarok a magyarországi és a romániai politikai térben – 2013. június* című gyorsjelentésben. Az eredmények nem igen hagynak teret az értelmezésre, következőképpen a feltett kérdések egy részére adható válaszok számára csak az kínál mozgásteret, hogy ismerjük-e vagy sem ezeket az eredményeket, illetve, hogy elfogadjuk vagy elutasítjuk az azokból kibontakozó összképet. A másik ok, amiért a kérdések megfogalmazását nem tartom elég szerencsésnek, azzal függ össze, hogy a feltett kérdések megítélésem szerint leplezetlenül tendenciózusak: a kortárs magyar nemzetpolitika karakteres lépéseinek várható következményeit illetően a *Magyar Kisebbség* szerkesztősége által megfogalmazott kérdések egy részére adható válaszok előtt sem nyílik más lehetőség, mint vagy leteszik a garast a jelenlegi magyar nemzetpolitikai főirány mellett, vagy elutasítják azt. Az ilyen természetű, színvallásra kényszerítő kérdések általában nem az ellentétek konstruktív meghaladására, hanem az azok elmélyítésére törekvő igyekezet szolgálatában szoktak állni. Ezeknek a kockázatoknak és csapdáknak a tudatában próbálom megválaszolni a kérdéseket, bízván benne, hogy van még értelme a tisztességes eszmecserének.

I.1. A közvetlen közjogi kapcsolat, amelyet a könnyített honosítási törvény tesz lehetővé a magyar állam és azon, jelenleg kisebbségi sorban élő

személyek között, akik igénylik a magyar állampolgárságot, illetve az ezt lehetővé tevő nemzetpolitikai fordulat kétségkívül markáns hatással leend mind Magyarországon és a határon túli kisebbségi magyar közösségek, mind a Kárpát-medencei magyarság viszonyrendszere tekintetében. A bevezetőben említett kutatás eredményei szerint az erdélyi magyarok viszonylatában például nagyon látványos elmozdulás tapasztalható a korábbi évek trendjeihez viszonyítva mind az identitásszerkezet, mind a politikai kultúra domináns jegyei tekintetében, amelyek azt tükrözik, hogy az erdélyi magyarok megszólítatva érzik magukat a magyar nemzetpolitika, azon belül a magyar állam határon túli magyar kisebbségeket célzó kezdeményezései által.

A magyar állampolgárság könnyített megszerzésének törvény által biztosított lehetősége egyöntetűen pozitív megítélésnek örvend az erdélyi magyarok körében (2012 júliusa és 2013 júniusa között 85,6%-ról 94,5%-ra emelkedett azoknak az aránya, akik egyetértenek a kedvezményes honosítással), és dinamikus növekedést mutat az igénylők száma is: 2013 júniusában már minden harmadik erdélyi magyar igényelt magyar állampolgárságot, szűk egy év alatt 34,6%-ról 22,6%-ra csökkent azoknak a száma, akik nem szándékoznak élni a lehetőséggel, és enyhe növekedést – 36,3%-ról 38,6%-ra – regisztrált a mérés azok tekintetében, akik még nem léptek, de szándékukban áll igényelni a magyar állampolgárságot. E számok, illetve trendek alapján Kiss Tamás és Barna Gergő megállapítják: a magyar állampolgárok aránya az erdélyi magyarok körében „középtávon akár kétharmad fölé mehet”. Nehezen képzelhető el ennél pozitívabb visszajelzés a magyar nemzetpolitika jelenlegi intézőinek az irányában, akik joggal gratulálhatnak maguknak és egymásnak a fenti adatok láttán.

A vizsgálat adataiból az is kiderül, hogy csökkenő tendenciát mutat azoknak az erdélyi magyaroknak a száma, akik valamilyen mértékben azonosulnak a román politikai közösséggel, az erdélyi magyarok politikai érdeklődése fokozottabb mértékben fordul a magyarországi közélet felé, a médiafogyasztás uralkodó trendjei alapján pedig Kiss Tamás és Barna Gergő úgy fogalmaznak, hogy „az erdélyi magyarok bekapcsolódtak a magyarországi médiaterbe”. A jelek szerint tehát a nemzetpolitika nemcsak állampolgárság iránti érdeklődés, hanem a könnyített honosítás mögött meghúzódó deklarált szándék: a határok fölött megvalósítandó nemzetegyesítés tekintetében is fontos eredményeket könyvelhet el.

Ha feltételezni lehet, hogy a mélyben hasonló folyamatok zajlanak – a politikai helyzet Romániához viszonyítható markáns különbségei ellenére – a Felvidéken, Vajdaságban és Kárpátalján is, akkor nehéz mindebből nem azt a következtetést levonni, hogy a könnyített honosítási törvény által lehe-

tővé tett közvetlen közjogi kapcsolat a magyar állam és a határon túl élő magyar kisebbségek tagjai között egyértelműen pozitív hatással van a „kár-pát-medencei összmagyar integráció” folyamatára, bármit és értsünk az „in-tegráció” kifejezés alatt. Vitathatatlannak tűnik, hogy hosszú évtizedek nemzetpolitikai mellőztetése és az utódállamok hatósági önkényének való kiszolgáltatottsága után a határon túli magyarokat egyénenként megszólító magyar állam fellépése igen markáns nemzetpolitikai fordulatot eredményezett, amelynek hosszú távú következményei egyelőre beláthatatlanok. A jogosnak és indokoltnak látszó össznemzeti megelégedettséget csak az árnyékolhatja be valamelyest, hogy a történelem tanúsága szerint valahányszor a nemzeti eszme radikálisabb felfogása és képvisellete állampolitikai rangra emelkedett Magyarországon, annak az erdélyi viszonyokra nézvést mindig katasztrofális következményei lettek.

A magyar állam és a határon túli magyar közösségek tagjainak a viszonyát tekintve ígéretesen alakuló fejlemények azonban csak egy részét teszik ki a könnyített honosítási törvény bevezetése révén megteremtett közjogi kapcsolat azon következményeinek, amelyre a kérdés vonatkozik: értelmezésem szerint Magyarország és a határon túli kisebbségi közösségek viszonyába az is beletartozik, amit a már hivatkozott kutatási gyorsjelentés két, 2012-ben végzett vizsgálat alapján a határon túli közösségeket megcélzó politikák magyarországi és romániai támogatottságának az összehasonlítása alapján domborít ki. Míg Romániában a megkérdezettek 78,1%-a ért egyet azzal, hogy a román hatóságok könnyítsék meg a szomszédos országokban élő románok romániai munkavállalását, Magyarországon a megfelelő arány 47,6%. A román válaszadók 73,5%-os arányban értenek egyet azzal, hogy a román kormány támogassa a szomszédos országokban élő románok Romániába történő bevándorlását, ezzel szemben Magyarországon a megkérdezettek csupán 40,5%-a ért egyet a határon túli magyarokkal kapcsolatosan megfogalmazott hasonló állítással. Romániában 77,4%-os, Magyarországon 36,7%-os arányban értenek egyet a szavazati jog határon túliakra való kiterjesztésével a határon túliak tekintetében az ingyenes egészségügyi ellátás biztosítására vonatkozó állítással Romániában a megkérdezettek 71%-a, Magyarországon 29,5%-a ért egyet. E számok alapján már kevésbé magától értetődő, hogy a Kárpát-medencei összmagyar integráció karnyújtásnyi távolságra lenne tőlünk, és tartani lehet attól, hogy az magyar-magyar integrációnak olyan mélyebb gyökerű akadályai vannak Magyarországon, amelyeket a könnyített honosítás bevezetése önmagában még nem fog tudni elmozdítani. Az össznemzeti integráció esélyeire nézve további fontos megállapítása a hivatkozott vizsgálatnak, hogy „a magyar állampolgárság igény-

lésében a legfontosabb pragmatikus motiváció a harmadik országban való munkavállalási szándék”.

I.2. A kisebbségi közösségen belüli viszonyrendszer alakulására a könnyített honosítást lehetővé tevő törvény bevezetése és alkalmazása megítélés szerint mind a politikai élet, mind a civiltársadalmi kezdeményezések viszonylatában komoly következményeket eredményező hatással van. A Kiss Tamás és Barna Gergő által elvégzett elemzés adataiból az is kiolvasható, hogy az erdélyi magyarság egy egyre súlyosbodó kognitív disszonancia állapotában leledzik: miközben a számok tanúsága szerint az erdélyi magyarok politikai érdeklődése fokozódó mértékben fordul a magyarországi közélet felé, addig a biztosnak számító és határozott opcióval rendelkező szavazók körében az erdélyi magyarok problémáira a megoldást Bukarestben kereső RMDSZ támogatottsága stabil és enyhén növekvő tendenciát mutat (81,1% 2013 júniusában, a 2012 júliusában mért 78%-hoz képest), az összmagyar politikai integráció szükségességét és a román politika szereplőivel kiépített kapcsolatok irrelevanciáját nyíltan hirdető alternatív magyar pártok támogatottsága pedig összesítve alig 13%. Ennek a jelenségnek az üzenetértékén az sem változtat érdemben, hogy a biztos RMDSZ-szavazók aránya 47,5%-ról 39,1%-ra csökkent a referencia-intervallumban, a passzív, illetve bizonytalan szavazók aránya 39,1%-ról 51,6%-ra ugrott fel, és 6,1%-ról 6,5%-ra nőtt a más magyar pártok támogatóinak az aránya. (A kognitív disszonancia fogalma arra utal, amikor egy egyén tudata, érzelmei és viselkedése, vagyis a három tényező közötti konzisztenciára alapozott egyensúly megbomlik. Az egyensúly megbomlása bizonyos esetekben olyan információ-özonre vezethető vissza, amely a tudat, az érzelmek vagy a viselkedés valamelyikének a kialakult mintázatát inadekvátként tünteti fel. Az egyensúly megbomlása nehezen elviselhető lélektani nyomás formájában jelentkezik, ami azt eredményezi rendszerint, hogy az egyén a három személyiség-elem valamelyikének a megváltoztatásával a belső konzisztenciát biztosító egyensúly visszaállítására törekszik. Noha a fogalom az egyén pszichológiájának az összefüggésében vált elterjedtté, a reprezentatív mintákon végzett mérések eredményei alapján megkockáztatható annak a kisebbségi közösség egészére való alkalmazása is. A kettős állampolgárság könnyített megszerzésének a lehetőségével kapcsolatos információ-özon értelemszerűen felborította azt a belső egyensúlyt, amelyre az erdélyi magyar kollektív egzisztencia alapozva volt az elmúlt 20 esztendőben: az erdélyi magyarok döntő többsége magyarnak érezte és vallotta magát, ám tudatában volt annak, hogy meghatározó életkörülményei a Bukarestben székelő főhatalom

döntéseitől függenek döntő módon, és ennek megfelelően viselkedett szavazóként.)

A közvélemény-kutatások eredményei által tükrözött trendek igen komoly kihívás elé állítják az RMDSZ vezetőségét, hiszen olyan jövőképet kell kitalálniuk, lehetőség szerint minél előbb, amely kivezet a kognitív diszszonancia állapotából, megfelelő módon ötvöztén a magyarországi és a romániai politikai életben való jelenlét és részvétel mellett szóló érveket, a nemzeti populizmus kísértéseinek ellenállva jelölve ki az arányokat. Olyan feladvány ez, amely a kettős állampolgárság kérdésében az elvein keresztül lépő, előre menekülő RMDSZ-csúcsvezetés számára igen komoly erőpróba lesz, különösképpen, ha tekintettel vagyunk a szavazóbázis gyors erodálására. A kisebbségi politikai életre gyakorolt hatás tekintetében tehát az a következtetés vonható le a fentiekből, hogy a könnyített honosítást lehetővé tevő törvény úgy állította egy szinte teljesíthetetlen feladat elé az erdélyi magyarság vezető politikai erejét, hogy közben az alternatívnak remélt politikai alakulatok semmilyen reális kisebbségpolitikai alternatívát nem képesek felmutatni.

A civil szervezetek tekintetében a nemzetpolitikai fordulat következményei nehezebben áttekinthető átrendeződést eredményeztek. Egyfelől tagadhatatlan, hogy a nemzeti diskurzus főirányához tartozó civil szervezetek számára új lehetőségek nyíltak meg, azok a civil szereplők azonban, akik/amelyek az elmúlt két évtized során a román-magyar együttélés ügyének az előmozdításán szorgoskodtak, és a kölcsönös bizalom megalapozásához törekedtek hozzájárulni, teljes dekonjunktúrába kerültek. Nem annyira az anyagi forrásokhoz való hozzáférés tekintetében, amelyeket illetően korábban sem tartoztak a különösebben kedvezményezettek közé, mint inkább az uralkodó diskurzus által fenntartott közhangulat következtében, amelynek az az üzenete, hogy rendes magyar ember ilyesmikkel nem foglalkozik. Ez a fordulat gyakorlatilag lenullázta az elmúlt évek ilyen irányú törekvéseit, azt a látszatot keltve, hogy az erdélyi magyar egzisztenciát konszolidálni lehet Romániában, a románok véleményétől, érzelmeitől, velünk kapcsolatos ismereteitől függetlenül.

Az erdélyi magyar kisebbség párhuzamos társadalomként való elgondolása viszonylag rég lekerült a napirendről, minden valószínűség szerint arra visszavezethetően, hogy mind az akadémiai, mind a politikai elit képviselői felismerték: az erdélyi magyarság sem szociológiai, sem szellemi-politikai értelemben nem rendelkezik olyan adottságokkal, amelyek alkalmassá tennék egy életképes párhuzamos társadalom létrehozására és működtetésére. Az RMDSZ történetében a társadalomépítéssel kapcsolatos célok fokoza-

tos háttérbe szorulása 2004 után egyértelműen ezzel a levont konzekvenciával hozható összefüggésbe. A párhuzamos társadalom projektje mindazonáltal nem tekinthető teljességgel idejétmúltnak, hiszen ha bárki is komolyan gondolja Erdélyben az autonómiát, az semmilyen formáját tekintve nem képzelhető el másként, mint különböző intézményes keretek között fenntartott párhuzamos társadalom, illetve az önállóság bizonyos ismérveivel rendelkező, belülről megszervezett és irányított politikai közösség. A könnyített honosítást lehetővé tevő törvény várható hatása a párhuzamos társadalomépítés kilátásaira – véleményem szerint – ebből a nézőpontból válik megragadhatóvá. A határon túli magyar közösségek tagjait egyénenként megszólító nemzetpolitika ugyanis annak a kurzusnak vetett véget, amely a határon túli magyar kisebbségeket kimondva-kimondatlanul kvázi-önálló politikai közösségeknek tekintette, és abban volt érdekelt, hogy azok ilyenként fennmaradjanak, önállóságukat minél szilárdabb jogi és intézményi keretek között próbálják érvényesíteni a többséggel szemben. A folyamat lényege következképpen úgy is megfogalmazható, hogy a nemzetpolitika jelenlegi főiránya az elszakadt nemzetrészeket az önálló politikai közösségként való elfogadtatás érdekében folytatott küzdelem pályájáról átállította az intézményesített diaszpóra pályájára. Ebben az új helyzetben valamennyi határon túli magyar nemzetpolitikai szempontból ugyanannyit „ér”, függetlenül attól, hogy a Kárpát-medencében, valamelyik utódállam területén, annak állampolgáraként él, vagy bevándorlóként Nyugat-Európában, Amerikában vagy bármely más sarkában a világnak. Amivel jogi értelemben nem is volna semmi baj, politikai értelemben azonban ez ugyanaz a hiba, amelyet az Európai Unió intézményei velünk szemben hajlamosak elkövetni, összemosva az őshonos és a migráns kisebbségek problémáit, ami ellen nem győzünk eleget tiltakozni. Azok a határon túli magyarok ugyanis, akik úgy kerültek kisebbségi sorba, hogy soha nem hagyták el a szülőföldjüket, más morális alappal formálnak igényt az identitásuk megőrzését lehetővé tevő intézményes berendezkedésekre, mint azok a magyar emigránsok, akik különböző okokra visszavezethetően személyes elhatározás alapján hagyták el szülőföldjüket, és egy idegen kultúrájú közegbe integrálódva kívánják leélni életüket, ezzel a döntésükkel gyakorlatilag leszámolva mindazzal, amit a nemzettagsággal együttjáró kulturális-nyelvi-politikai beágyazottság jelentett számukra. A könnyített honosítást lehetővé tevő törvény tehát, amikor egybemossa ennek a különbségnek a két oldalát, hangsúlyosan nemzetállami logikát érvényesít, amely számára csak egyének léteznek, és amely a kulturális, etnikai vagy nyelvi alapú kollektív alanyiség semmilyen formáját nem ismeri el a magáén kívül.

I.3. A nemzetállami logika érvényesítése a nemzetpolitika összefüggésében egy olyan helyzetben, amelyben a Kárpát-medencei magyarság található, már csak azért is problematikus, mert minél inkább hangsúlyozzák a magyar állam nevében eljárók az anyaország nemzetállami jellegét – amint azt például Orbán Viktor magyar miniszterelnök tette a Tusványosi Nyári Szabadegyetem keretében 2013 júliusában tartott előadásában –, annál kevesebb alapunk van elvárni az utódállamok hatóságaitól, hogy a területükön élő magyar kisebbségekhez ne a nemzetállami logika által előírt módon viszonyuljanak. A magyar állampolgárság könnyített megszerzésének a törvény által biztosított lehetősége tehát végső soron igen hathatós segítség az utódállamok, köztük a román állam hatóságainak, akik abban érdekeltek, hogy az országban élő magyarok minél hamarabb kitelepedjenek vagy beolvadjanak, elősegítve ezáltal a román nemzetállami eszmény mielőbbi megvalósulását, a társadalmilag sikerrel megkonstruált deklaratív valóságon túl immár szociológiai, etnodemográfiai értelemben is. A román állam hatóságainak a magyar nemzetpolitika markáns lépéseihez, és azon belül a magyar állampolgárság kiterjesztéséhez való fölöttébb mérsékelt viszonyulását – több fontos egyéb körülmény mellett – minden valószínűség szerint az is magyarázza, hogy úgy gondolják: ami történik, az az ő érdekeiket is szolgálja, hiszen az magyar állampolgárság iránti tömeges érdeklődés feltehetően migrációs stratégiákba is konvertálható előbb-utóbb, és ha a helyzet úgy kívánja, bőséggel állnak rendelkezésre államhatalmi eszközök ennek bátorítására, előidézésére. Az erdélyi magyarok fokozódó érdeklődése az anyaországi politikai élet iránt, amire a korábban hivatkozott vizsgálat adatai alapján lehet következtetni, ugyancsak jó hír a nemzetállami ambíciókat tápláló román állami hatóságok számára, hiszen a román közélettől elforduló magyar kisebbség kevesebb vizet zavar a romániai politikában, és fokozatosan elveszíti azt a súlyát, befolyását, amellyel az elmúlt huszonhárom év során rendelkezett. Az pedig, hogy a magyar nemzetpolitika jelenleg uralkodó elveinek megfelelően eljáró magyar állam fontos intézményeket hoz létre, és tart fenn Romániában a magyar adófizetők pénzén, nettó nyereség a román állam számára, egyrészt azért, mert ezzel felmenti a román államot a magyar etnikumú polgáraival szembeni kötelezettségeinek egy része alól, másfelől nem alaptalan arra számítani, hogy a magyar állam által finanszírozott intézmények keretei között szocializált romániai magyarok kisebb eséllyel találják meg majd az érvényesülés útjait a román társadalomban, ami maga is a migráció elősegítője lehet közép és hosszú távon. Nem nehéz belátni, hogy a magyar nemzetpolitika markáns fellépése által teremtett helyzetben a román állam illetékeseinek minden érdeke ahhoz

fűződik, hogy semmilyen további engedményt ne tegyenek a magyar kisebbség irányában, mert minél intranszigensebbek, annál nagyobb eséllyel tudják kamatoztatni és a maguk javára fordítani a sajátos dinamikákat eredményező helyzetben rejlő potencialitásokat: ha következetesen ellenállnak az erdélyi magyarok további jogköveteléseinek – egyrészt arra hivatkozva, hogy a román államtól nem lehet elvárni, hogy magyar állampolgárok százezreinek a problémáival foglalkozzék, másrészt arra, hogy az erdélyi magyarok problémáira amúgy is megoldást kínál a magyar állam –, ez tovább mélyíti majd az erdélyi magyarok és a román többség közötti szakadékot, és egyre több magyart fog arra indítani, hogy a román állammal szembeni elvárásait feladva a magyar állam által biztosított lehetőségek felé orientálódják. Ha innen gondoljuk végig az eddig történeteket, nehéz nem arra gondolni, hogy milyen hátborzongatóan perverz következményei lehetnek az állampolgárság kiterjesztésének: a magyar nemzetpolitika radikális fordulata végső soron ahhoz szolgáltatott érveket és ürügyet a román félnek, hogy fölmentve érezze magát az erdélyi magyarokkal szembeni kötelezettségei alól, és hogy egyszerűen ignorálja mindazt, amit a közösség nevében fellépő politikai szereplők szorgalmaznak. Mindezek alapján gondolom úgy, hogy a könnyített honosítást lehetővé tevő törvény gyakorlatilag aláaknázza a romániai magyarságnak a többségi társadalomhoz fűződő viszonyát. Azt, hogy az elhelyezett aknákat kik, mikor fogják működésbe hozni, egyelőre nehéz megjósolni, de biztosra vehető, hogy nem lesz nehéz dolguk, és ha sor kerül rá, annak visszafordíthatatlan következményei lesznek az erdélyi magyar kollektív egzisztencia jövőjére nézve.

A kisebbségi közösségek integrációs stratégiáira gyakorolt hatás tekintetében mindenekelőtt az kívánczik említésre, hogy a Kiss Tamás – Barna Gergő-féle kutatás által jelzett elmozdulások alapján arra lehet számítani, hogy a magyar nemzetpolitika által megszólíttatva érző romániai magyarok várakozáshorizontjukat átírányítják az anyaország hatáságai felé, és egyre kisebb mértékben fogják értelmét látni a román többség, illetve a román állam képviselőivel folytatott jogharcnak. Ezt a fejleményt az is valószínűsíti, hogy a magyar nemzetpolitika erdélyi eltartottjai, akik egzisztenciálisan függenek a Romániában létrehozott, anyaországi adófizetők pénzéből fenntartott intézményektől, ennek a reorientációnak az elkötelezett szószólói – hiszen, lássuk be, nem igen tehetnek mást –, és befolyásuk a közgondolkodásra egyre jelentősebb, egyrészt annak betudhatóan, hogy megbízható, „igazi” magyaroknak számítanak, másrészt a romániai magyar nyilvánosság hathatós közreműködésének köszönhetően, amelynek intézményei a jelek szerint maguk is úgy érzik, hogy nem engedhetik meg

maguknak, hogy ignorálják a nemzetpolitikai diskurzus főirányát. A szorgalmazott reorientációnak, ha valóban uralkodóvá válik az erdélyi magyarok körében, értelemszerűen nem lehet más eredménye, mint hogy fokozatosan erodálódnak, felszámolódnak azok a pozíciók, amelyek az elmúlt bő két évtized során jól-rosszul lehetővé tették, hogy a romániai magyarság képviselői beleszóljanak azoknak a törvényes és intézményi kereteknek az alakításába, amelyek elsődlegesen határozzák meg az Erdélyben élő és itt megmaradni szándékozó magyarok életkörülményeit és életminőségét. Ha erre sor kerül, akkor a bő kilencven éve tartó erdélyi magyar pozícióvesztés történetének egy új fejezete kezdődik, amely minden bizonnyal az utolsó egyike leend. (Elméletileg természetesen nem kizárt, hogy a Sapientia Egyetem egyik vagy másik, tehetséges fiatalokból álló munkaközössége a finanszírozó által elvárt orientációhoz képest a jól felfogott helyi érdekek érvényesítésének az útját próbálja meg járni, egy ilyen fejlemény sikerének azonban igen csekélyek az esélyei az alternatívátlan látszó finanszírozási feltételek között. Elméleti lehetőségként számolni lehet azzal is, hogy a magyar állampolgárság iránti tömeges érdeklődés ellenére az erdélyi magyarság helyesen ismeri fel közösségként való, szülőföldjéhez kötött megmaradásának a feltételeit, és szembefordul a magyar nemzetpolitika jelenleg uralkodónak számító főirányával, amihez azonban egy megfelelően vonzó, és reális esélyeket fölvezető alternatív jövőkép volna elengedhetetlen. Ennek hiányában a kognitív disszonancia korábban említett állapotának a következményeivel kell továbbra is számolni, ami értelemszerűen sem közép, sem hosszú távon nem tekinthető stabil berendezkedésnek, és megfelelő megoldás hiányában ellenőrizhetetlen, lavina-szerű folyamatokat eredményezhet, mindenképp a választói viselkedés és a politikai kultúra mintázatainak a tekintetében, de akár a migrációs stratégiák viszonylatában is.)

A magyar politikai közösség megnyitása az állampolgárság könnyített megszerzésének a törvény által biztosított lehetősége révén minden bizonnyal hatással lesz a kisebbségi magyar autonómia-törekvésekre is. A kérdésnek értelemszerűen két oldala van: az egyik az autonómia-törekvések jellegére, minőségére gyakorolt hatás, a másik a törekvések várható eredményének a kérdése. Elméletileg természetesen nem lehet kizárni azt, hogy az előbbi vonatkozás tekintetében az fog bekövetkezni, amire a nemzetpolitika jelenlegi szószólói számítanak, hogy nevezetesen a felvett magyar állampolgárság révén identitásukban megerősödött határon túli magyarok határozottabban fognak fellépni az autonómia kivívásának az érdekében, úgy érezve, hogy a magyar állam szavatol értük, és szükség esetén

megvédi őket a többségi visszaélésekkel szemben. A karakteresebb, összehangoltabb autonómia-küzdelemnek kétségkívül meglehet az a hatása is, hogy eredményesebben irányítja a nemzetközi közvélemény figyelmét a határon túli magyar kisebbségek rendezetlen helyzetére. E lehetőségek mellett azonban azt sem lehet kizárni, hogy az önmagukat a magyar politikai közösségbe befogadottnak érző erdélyi magyarok egyszerűen elveszítik a motivációt ahhoz, hogy a Romániába szakadt nemzetrészt román államhoz fűződő viszonyának a megnyugtató rendezéséhez reményeket fűzzenek, és annak érdekében bármilyen áldozat meghozatalára legyenek rávehetők. Ami a kérdés másik oldalát, az autonómia-küzdelem várható eredményeit illeti, megítélésem szerint abból kell kiindulni, hogy a világ különböző térségeiben létező autonómia-alakzatokhoz elvezető úton minden esetben három tényező szerencsés összjátéka eredményezte a sikeresnek bizonyuló berendezkedést: a nemzetközi szereplők fellépése, kétoldalú államközi megállapodások és az érintett állam jogrendjének az átalakítása úgy, hogy az lehetővé tegye és intézményes alapokra helyezze egy számbeli kisebbség autonómiáját a domináns többséggel szemben. Az előbbi két tényező szerepe változó lehet, ám az utóbbit semmilyen változatban nem lehet megspórolni, hiszen egyoldalúan csak a függetlenséget lehet kikiáltani, az autonómiát nem, annak ugyanis éppen az a lényege, hogy hatalommegosztásra a főhatalom által delegált kompetenciákra alapozott berendezkedést eredményez. Ha innen nézve gondoljuk végig a dolgot, akkor azt kell látnunk, hogy – a jelenlegi nemzetközi helyzetre és a román–magyar államközi kapcsolatokra jellemző erőviszonyok folytán, amelyeket véleményem szerint a mégoly karakteres, hangsúlyosan radikalizálódó autonómia-mozgalom sem képes érdemben befolyásolni – egyszerűen elképzelhetetlen az erdélyi magyarság autonómiájának bármilyen formája, amelyet a román állam nevében eljárók elfogadhatónak tartanak. A román fél meggyőzésének, jobb belátásra való bírásának az autonómia kérdésében megvan a maga erdélyi története, ehhez a magyar politikai közösség megnyitása a határon túli magyarok felé annyit tesz hozzá meglátásom szerint, hogy ha a románok eddig is vonakodtak megértést tanúsítani az erdélyi magyarok autonómia-követeléseivel szemben, ezt most méginkább megtehetik, arra hivatkozva, hogy a román államnak semmilyen érdeke nem fűződik ahhoz, hogy több százezer magyar állampolgárral ossza meg saját történelme nagy vívmányaként értékelt szuverenitását, amelyet éppen az akkori román kisebbség irányában kevés megértést tanúsító magyar állammal szemben juttatott érvényre. Egyszerű logika ez, nehéz felfogni, hogy mire alapozzák a magyar nemzetpolitika magas rangú képviselői – amint azt

legutóbb Répás Zsuzsanna tette például a *Transindex*-nek adott interjújában¹ – az ezzel ellentétes logikát érvényesítő álláspontjukat.

II. Annak a vitának az érdemi értékelése, amelyre a kérdés utal, túlságosan messzire vezetne, és szétfeszítené ennek az írásnak a kereteit. Be kell érnem következőképpen annyival, hogy röviden utalok arra, amit relevánsnak érzek a kérdésfelvetéssel kapcsolatban, számolva a lényegre törő, sommás fogalmazásmód megspórolhatatlan ódiумаival. Megítélésem szerint a magyar politikai közösség fogalmának tartalmi elemeivel kapcsolatos, az elmúlt húsz év során lezajlott (?) vitában a magyar szellemi elit súlyosan alulteljesített, a jelenlegi államhatárok mindkét oldalán, ami lehetővé tette az anyaország politikai elitje számára, hogy közép- és hosszú távú következményeiben nem megfelelően végiggondolt politikai lépésekkel döntse el a vita kimenetelét. Ha arra gondolunk, hogy korábban a határon túli magyarokat kvázi-önálló politikai közösségekként kezelő partnerségek adtak tartalmat az össznemzeti összefogásnak – anélkül természetesen, hogy az ezekben a partnerségekben rejlő lehetőségeknek a hathatósabb kiaknázására sor kerülhetett volna –, akkor a határon túli magyar közösségeket diaszpórává lefokozó fordulatot valóban nem túlzás paradigmaváltásnak tekinteni. Paradigmaváltáson azonban rendszerint előremutató, a meghaladott állapotához képest előrelépésnek számító fejleményeket szoktak érteni, ami a jelen esetben, a fentebb ismertetett megfontolások alapján legalábbis, nem vehető bizonyosra.

A magyar állammal közvetlen jogviszonyra lépő határon túli magyarok nyilvánvalóan átrajzolják a magyar politikai közösség határait, anélkül azonban, hogy ennek a folyamatnak a konzekvenciáiról érdemi társadalmi vita zajlott volna le Magyarországon. A magyarországi identitáspolitikára következőképpen most az a nehéz feladat vár, hogy elmagyarázza a magyar adófizetőknek: milyen értelemben magyarok azok a határon túliak, akik nem vesznek részt a közteherviselésből, de szavazati joggal rendelkeznek. Hogy ezt a feladatot lehet-e úgy teljesíteni, hogy az új alapokon nyugvó, konszenzusos nemzetdefiníciót eredményezzen, nem tudom megítélni, de az I.1.-es kérdésre adott válaszában hivatkozott, az anyaországi és a határon túli magyarok közötti távolságokat tükröző adatok alapján minden bizonnyal nem lesz könnyű.

1 MÁÉRT előtt. Fidesz–RMDSZ viszony: hidegháború után együttműködés. Interjú Répás Zsuzsannával. Kérdezett: Kelemen Attila. 2013. október. 15. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=21496> [letöltve 2013. december 3-án].

III. A magyar állampolitikának régi problémája, hogy a Közép-Kelet-Európa térképén nyelvi és kulturális értelemben szigetet képező magyar népet nem sikerül harmonikusan beilleszteni – egy megfelelő pillanatban megfelelően kidolgozott politikai projekt segítségével – a szállásterületét övező környezetébe. Noha az identitásreflexek felől nézve érthető, politikailag mégis csak problematikus, hogy a magyar identitásnarratíva fontos részét képezik a környező népekkel való szembenállást kiemelő toposzok. Az utóbbi két évszázad történelmének tanulságai alapján ez a beállítottság semmi eredményt nem hozott, ellenkezőleg: az elszakadt nemzetrészek viszonylatában egyre nehezebben fenntartható identitáshatárokat és folyamatos pozícióvesztést, kiszorulást, a szállásterület újabb és újabb darabjainak a feladását eredményezte. Az állampolgárság kiterjesztésére vonatkozó döntés, amelyet a magyar állam egyoldalúlag, az érintett államok hatóságai-val nem konzultálva hozott meg, értelemszerűen nem tett jót a szomszédságpolitikának. Románia viszonylag békés reagálását egyrészt az magyarázza, hogy a román állam maga is hasonló bánásmódban részesíti a határain kívül élő nemzettagjait, másrészt az, mint láttuk, hogy a kiterjesztett magyar állampolgárság várható következményeit saját nemzetpolitikai céljaival nem érzi összeegyeztethetetlennek. Fontos adalék továbbá, hogy a román közvélemény – amint azt a felmérések adatai tanúsítják – a magyarországinál lényegesebb nagyobb megértést tanúsít a határon túliaknak nyújtott különféle támogatásokat illetően, és az ehhez való jogot a magyar államtól sem vitatja el. Illúzió volna mindazonáltal azt feltételezni, hogy a román hatóságok közömbösek lennének a magyar állampolgárságot is igénylő román állampolgárok számának látványos növekedésével szemben, és számolni kell azzal, hogy a megfelelő pillanatban sor kerül az általuk szükségesnek érzett ellenlépésekre. (A román-magyar államközi viszony kilátásainak a mérlegeléséhez fontos adalék, hogy egy friss mérés adatai szerint a román közvélemény Magyarországot tartja a világ legellenszenvesebb országának.)

Amennyiben a könnyített honosítást lehetővé tevő törvény hosszú távú hatása az lesz, amitől e sorok írója tart – nevezetesen, hogy sor kerül a trianoni határok által felszabdalt Kárpát-medencei magyarság újraegyesítésére Magyarország jelenlegi határain belül – akkor a magyar nemzetpolitikának a szomszédságpolitikára gyakorolt hatása paradox módon lesz pozitív, a szomszédos államokkal kialakult feszültségek legfőbb okának a fölszámolását fogja eredményezni ugyanis. A politikai racionalitás szemszögéből nézve ez a megoldás az állami szereplők mindenkire nézve előnyös lenne, veszteséget csupán az elszakadt nemzetrészek számára jelentene. Amennyi-

ben a magyar nemzetpolitikának sem deklarált, sem hallgatólagos célja nem ez, akkor a szomszédságpolitikát igen jelentős mértékben át kell hangsúlyozni, hiszen a magyar állampolgársággal is rendelkező, identitásukban megerősített határon túli magyarok szinte megoldhatatlan feladványokkal találják szembe magukat kettős állampolgárokként, amikor a magyar identitás-diskurzus és nemzetpolitika elvárásai szerint akarnak teljes jogú tagjai maradni az utódállamok politikai közösségének.

A *Magyar Kisebbség* kérdéseinek a logikáját szorosan követő megközelítésen túl néhány további észrevétel megfogalmazása is szükségesnek látszik ahhoz, hogy a fentiekből kibontakozó összkép ne maradjon egyoldalú és néhány lényeges további részlet tekintetében hiányos. Fontos figyelembe venni mindenekelőtt, hogy a jelenlegi magyar politikai kurzust és azon belül a nemzetpolitikát nem lehet az Európai Unióhoz fűzött remények összehasonlításától, illetve az európai intézmények eddigi teljesítményétől függetlenül vizsgálni. Az Európai Unió vezető hatalmai a közép- és kelet-európai tagállamokhoz általában véve nem viszonyultak kellő empátiával, Magyarország sajátos helyzetére pedig egyáltalán nem voltak tekintettel, ami azt eredményezte, hogy az elszakadt nemzetrészeknek az Európai Unióban való egymásra találásával kapcsolatos várakozásokról hamar kiderült, hogy illúziók. A be nem váltott remények mellett az uniós intézmények válsága és az abból való kilábalás kilátástalansága is szerepet játszott abban, hogy a magyar állam jelenlegi külpolitikája látványosan az Európai Uniót kívül keres szövetségeseket, aminek értelemszerűen megvan a maga jogsúlya, ám kérdés, hogy az ország geopolitikai beágyazottsága mekkora szabadságfokokat tesz lehetővé az Európának hátat fordító magyarországi politikai elit számára. A magyar történelem katasztrofális szövetségpolitikájának tanulságai a politikai racionalitás tolatkó evidenciái mellett is intő jelekként szolgálhatnak akkor, amikor a magyar állam nevében eljáró politikusok diadalmenetként tüntetik fel a keleti nyitás politikáját, amit nehéz másként értelmezni, mint az Európából való szimbolikus kivonulás politikai projektjét. Holott belegondolni is rossz, hogy mit jelentene a magyar népre és a magyar történelemre nézve, ha előljárói harmadjára is szembevezetnék az európai progresszióval, bármennyire lesújtónak tűnjék is rövid távon az utóbbinak a teljesítménye.

A kettős állampolgárság kérdésében nem kerülheti el a figyelmünket ugyanakkor, hogy 2010-ben a magyarországi választásokat fölényesen megnyerő pártszövetség olyan helyzetben találta magát, amelyben a könnyített honosítás haladéktalan törvénybe foglalásának valóban nem volt alternatív

vája: a 2004-es népszavazást követő, a határon túli magyarság ügyében hiszterizált közhangulatban, illetve a kérdésben elfoglalt korábbi álláspont alapján sem a Fidesz, sem a KDNP nem engedhette volna meg magának, komoly politikai presztízsveszteség nélkül, hogy a halogatás vagy a latolgatás módszeréhez folyamodjon akkor is, ha az intézkedés várható következményeit illetően semmilyen mérvadónak tekinthető becslés nem állt rendelkezésre. A politikusokra a közvélemény részéről nehezedő nyomást jól szemlélteti a tény, hogy az állampolgársági törvény módosítására vonatkozó kezdeményezést a magyar parlament 97,7%-os többséggel fogadta el. Csak gyanítani lehet, hogy a kérdésben előre menekülő politikusok úgy okoskodhattak, hogy a játszma kétesélyes: az identitásukban megerősödött határon túli kettős állampolgárok vagy valóban nagyobb eséllyel fognak magyarként megmaradni a szülőföldjükön, vagy a Magyarországra való áttelepedést fogják választani, amennyiben a magyar állampolgárság kiterjesztésének olyan következményei lesznek, amelyek a szülőföldön való boldogulás fennén hangoztatott célkitűzését ellehetetlenítik. Ha az előbbi alternatíva tekintetében a fejlemények még nem teszik lehetővé a kilátások kellőképpen megalapozott mérlegelését, azt már látni lehet, többek között a bevezetőben hivatkozott kutatási eredmények alapján is, hogy a kalkuláció második elemébe hiba csúszott: a magyar állampolgárságot igénylő határon túliak egy jelentős része nem az anyaországban, hanem Magyarország nyugati határain túl tervezi kamatoztatni a magyar útlevél előnyeit.

A várható következményekkel kapcsolatos kérdések felelősebb, a politikai racionalitáson túlmutató kezelésére mindazonáltal szükség lett volna, már csak azért is, mert a magyar állampolgárság kiterjesztésére vonatkozóan az erdélyi magyarság feje fölött egyoldalúan meghozott döntés drasztikus beavatkozás az erdélyi magyar kollektív egzisztencia jövőjébe, amely a Romániába szakadt, még mindig nemzetnyi magyar nemzetrészt visszafordíthatatlanul kényszeríti – mint láttuk az előzőekben – az intézményesített diaszpóra állapotába, jelentős mértékben aláaknázva a közösségi jövő intézményesítésének a kilátásait. Noha a konzekvenciák tekintetében a két helyzet a nagyságrendek különböző kategóriájába tartozik, hasonlóan drasztikus beavatkozás volt 2000-ben a Sapientia Egyetem létrehozására vonatkozó, ugyancsak az erdélyi magyarság feje fölött, egyoldalúan meghozott döntés, amelynek hosszú távú következményei – számos, rövid távon vitathatalanul pozitív fejlemény ellenére – már ez idő szerint is nyilvánvalóak: noha az önálló magyar nyelvű állami egyetem létrehozásának az esélyei a román állam képviselőinek a viszonyulását tekintve nem javultak számottevően az elmúlt 10-12 évben sem, az mindenképpen figyelmet érdemlő fej-

lemény, hogy az utóbbi időben a Sapientia Egyetem vezetői nyilatkoznak úgy különböző szakmai rendezvényeken, hogy a magyar nyelvű állami egyetem célkitűzése okafogyott Romániában, hiszen erdélyi magyar egyetem már létezik.

A kognitív disszonanciának abból az állapotából, amely azt a tévhitet erőlteti rá az erdélyi magyarságra, hogy megoldatlan helyzetének kulcsai a mindenkori budapesti kormány kezében vannak letéve, valószínűleg nincs más kiút, mint az, amely fokozatosan fölszámolja az erdélyi magyar kollektív egzisztencia politikai és jogi alapjait. Külön drámai elem ebben a történetben, hogy a problémákat egyébként helyesen látó, és a megoldást elvben jó irányban kereső RMDSZ sem tehet mást, mint hogy maga is előre menekül: noha tudja és érzi, hogy a dolgok rossz irányban tartanak, nem érez magában erőt ahhoz, hogy szembeforduljon a nemzetpolitikai diskurzus főirányával, inkább tolja maga is a szekeret, amely több vezető politikusa szerint is a szakadék fele tart. Egészében véve tehát azt kell látnunk, hogy az erdélyi magyarság jövője olyan politikai erők játékszerévé vált, amelyek nem szuverén módon és felelőségük tudatában cselekszenek, hanem amelyeket a nemzetpolitikai diskurzus sodrása által létrehozott dinamikák tartanak kényszerpályákon, és amelyek rövid és középtávú politikai célok elérésének a reményében áldozzák fel az erdélyi magyar közösség jövőjét.

Az elmúlt 170 esztendőben a magyar történelem több kritikus pillanatában meghozott számos döntés arról tanúskodik, hogy Budapesten nem értik Erdélyt: a magyar állam nevében eljárók akkor okozták az itteni viszonyoknak a legnagyobb károkat, amikor a legnemzetibb elkötelezettség indítatására cselekedtek. Tartani lehet attól, hogy ezúttal sincs ez másképp.

Kolozsvár, 2013. november 28.